

*Maria Karcz-Kaczmarek**

 <https://orcid.org/0000-0002-4786-4872>

SZCZEGÓLNE ROZWIĄZANIA PRAWNE W SFERZE KULTURY JAKO WYRAZ TROSKI O GODNOŚĆ, ŻYCIE I ZDROWIE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Streszczenie. Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza prawna szczególnych rozwiązań ustanowionych w sferze kultury na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Regulacje te stanowią realizację krajowych i międzynarodowych zobowiązań, ale przede wszystkim powinny być traktowane jako wyraz troski o godność, życie i zdrowie człowieka. Omówione zostaną zagadnienia dotyczące likwidacji barier architektonicznych, kształtowania polityki cenowej w sferze kultury oraz kwestie dostępności programów audiowizualnych dla osób z niepełnosprawnościami narządu wzroku oraz słuchu.

Słowa kluczowe: kultura, prawo do kultury, osoby z niepełnosprawnościami, godność człowieka

SPECIAL LEGAL SOLUTIONS IN THE SPHERE OF CULTURE AS AN EXPRESSION OF CARE FOR THE DIGNITY, LIFE AND HEALTH OF PERSONS WITH DISABILITIES

Abstract. The subject of this article is the legal analysis of specific solutions established in the cultural sphere for the benefit of people with disabilities. These regulations are the implementation of national and international obligations, but, above all, they should be considered as an expression of concern for human dignity, life and health. Issues concerning the elimination of architectural barriers, the formation of pricing policies in the sphere of culture, and issues of accessibility of audio-visual programs for people with visual and hearing disabilities will be discussed.

Keywords: culture, right to culture, people with disabilities, human dignity

1. WPROWADZENIE

Związek pomiędzy dostępem do kultury a godnością i zdrowiem człowieka być może nie jest oczywisty, ale jego istnieniu nie można zaprzeczyć. Obecnie, w nauce prawa, jak i w przekazie społecznym coraz większy nacisk kładziony jest

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, mkaczmarek@wpia.uni.lodz.pl

na konieczność zapewnienia powszechnego i równego dostępu do kultury, przy jednoczesnym zauważeniu terapeutycznego działania sztuki. Doskonałą ilustracją tej relacji jest pilotażowy program rozpoczęty we wrześniu 2022 r. w Belgii skierowany do osób, które na skutek pandemii COVID-19 zmagają się ze stresem i innymi problemami natury psychologicznej. Jednym ze sposobów leczenia są bezpłatne wizyty w wybranych muzeach i galeriach sztuki. Zauważono bowiem, że obcowanie ze sztuką znacznie poprawia samopoczucie pacjentów, a co za tym idzie ma pozytywny wpływ na ogólny poziom zdrowia człowieka (Noizz 2021; Szelağ 2019). Kolejnym przykładem współzależności między kulturą a zdrowiem i życiem człowieka jest muzykoterapia. Terapeutyczne wykorzystanie muzyki ma swoją genezę w czasach plemiennych, gdzie rolę „muzykoterapeuty” pełnił szaman. Głęboka wiara w potęgę dźwięku wynikała wówczas z przekonania, że głosy przyrody są głosami duchów i bogów totemicznych, zaś złe duchy są bezbronne wobec siły brzmienia dźwięku. Wraz z rozwojem cywilizacji przeobrażeniom ulegała zarówno sama muzyka, jak i poglądy dotyczące możliwości jej stosowania. Starożytni Grecy uważali, że słuchanie harmonijnej muzyki może doprowadzić do tzw. katharsis, czyli „oczyszczenia duszy”. Także w kolejnych wiekach łączono muzykę z emocjami, przy czym głównymi odbiorcami działań o charakterze „muzykoterapeutycznym” były osoby z zaburzeniami emocjonalnymi bądź chorobami psychicznymi. Rozwój konwencjonalnej medycyny i farmakoterapii wyhamował nurt bazujący na leczeniu dźwiękiem, powrót do wykorzystania muzyki w terapii i działaniach rozwojowych nastąpił dopiero w połowie XX w. Od tego czasu datuje się naukowy rozwój muzykoterapii związany z badaniami weryfikującymi jej skuteczność¹.

Zapewnienie dostępu do kultury osobom z niepełnosprawnościami, przy uwzględnieniu tożsamości i poszanowaniu godności tychże osób, ma istotne znaczenie. Działania władz publicznych w sferze kultury powinny nie tylko chronić godność, ale i zauważać potrzeby osób z niepełnosprawnościami jako odbiorców oraz twórców kultury. Aktywność ta powinna być skorelowana z działalnością prawotwórczą ustanawiającą, zróżnicowane pod względem przedmiotowym, ułatwienia w dostępie do kultury. Ochrona godności poprzez zapewnienie pewnego minimum kulturowego i obyczajowego umożliwiającego uczestniczenie, stosownie do zdolności każdego człowieka, w życiu społecznym stanowi realizację art. 30 Konstytucji RP (za Duniewska 2021, 163). Zgodnie z tym przepisem przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Godność ta jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona stanowią obowiązek władz publicznych. W literaturze wyróżniono dwa wymiary godności człowieka. Tak zwana godność osobowa nie zależy do pochodzenia, wieku, płci,

¹ W Polsce muzykoterapia stała się kierunkiem akademickim w latach 70. XX w. Rangę muzykoterapii w holistycznym oddziaływaniu muzycznej terapii na człowieka podkreśla ustanowienie dnia 1 marca Światowym Dniem Muzykoterapii. Zob. Stachyra 2022.

stanu zdrowia lub innych cech człowieka. Wspieranie czynnego uczestniczenia osób z niepełnosprawnościami w życiu kulturalnym wpływa na poczucie godności w wymiarze osobistym (godność osobowościowa). Godność w tym wymiarze może być rozwijana m.in. poprzez zapewnienie poczucia bycia równoprawnym członkiem społeczności (Duniewska 2021, 157). Regulacje prawne, zmierzające do zapewnienia pełnego udziału w kulturze osobom z niepełnosprawnościami, stanowią realizację krajowych i międzynarodowych zobowiązań, świadcząc jednocześnie o wrażliwości społecznej ustawodawcy i jego szacunku wobec osób ze szczególnymi potrzebami. W XXI w. prawo do kultury jest niezaprzeczalnym elementem kanonu praw człowieka (Młynarska-Sobaczewska 2018, 11). Podkreśla to fakt umieszczenia odnośnych postanowień m.in. w art. 27 pkt 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w art. 15 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169) oraz w Karcie Praw Podstawowych UE (zob. art. 25 i art. 26, Dz.U.UE.C.2007.303.1). W praktyce, realizacja prawa do kultury bywa jednak trudna, a czasami jest wręcz iluzoryczna (Młynarska-Sobaczewska 2018, 11). Konstytucja RP nie ustanowiła *expressis verbis* prawa do kultury na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Prawo takie wyrażone zostało natomiast w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych z dnia 1 sierpnia 1997 r. (M.P.1997, Nr 50, poz. 475). Wskazany akt prawny stanowi deklarację woli ustawodawcy do zapewnienia „niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia osobom niepełnosprawnym”. Prawo osób niepełnosprawnych do uczestniczenia, na zasadzie równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym wyrażone zostało także w art. 30 Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169). Konwencja ta wyeksponowała potrzebę likwidacji barier architektonicznych oraz rangę działań zmierzających do rozwoju i wykorzystania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego osób niepełnosprawnych. Postanowienia Konwencji, zgodnie z decyzją Rady z dnia 26 listopada 2009 r. nr 2010/48/WE stanowią integralną część porządku prawnego UE (zob. Karcz-Kaczmarek 2020, 216–218).

Celem artykułu jest dokonanie – z wykorzystaniem metody dogmatyczno-prawnej, popartej orzecznictwem sądowym i poglądami doktryny – analizy i oceny szczególnych rozwiązań prawnych ustanowionych w polskim prawie administracyjnym w sferze kultury na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

2. LIKWIDACJA BARIER ARCHITEKTONICZNYCH

Obowiązki podmiotów publicznych w zakresie likwidacji barier architektonicznych określa ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. z 2022 r., poz. 2240). Wskazana regulacja nie jest pierwszym aktem prawnym, który odnosi się do tzw. prawa dostępnościowego. Wcześniejsze przepisy były jednak rozproszone i niewystarczająco skuteczne.

Uchwalenie ustawy było wyrazem przekonania ustawodawcy o potrzebie stworzenia aktu o charakterze systemowym oraz emanacją poglądu, że dostępność powinna być horyzontalną zasadą realizacji wszystkich polityk publicznych. Za jej przyjęciem przemawiały także względy praktyczne, związane z istnieniem w obiektach publicznych wielu barier i niefunkcjonalnych rozwiązań bądź podejmowaniem działań ograniczających się wyłącznie do likwidacji barier wynikających z niepełnosprawności ruchowej. Co ciekawe, ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami była pierwszą ustawą przetłumaczoną na język migowy (zob. Roszewska 2021). Beneficjentami tej ustawy są osoby, które ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znajdują, muszą podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przewyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami. Wskazany akt prawny określa środki służące zapewnianiu dostępności, jak i obowiązki podmiotów publicznych w zakresie likwidacji barier, przez które ustawodawca rozumie przeszkody lub ograniczenia architektoniczne, cyfrowe lub informacyjno-komunikacyjne, które uniemożliwiają lub utrudniają osobom ze szczególnymi potrzebami udział w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami. Z kolei dostępność rozumiana jest jako dostępność architektoniczna, cyfrowa oraz informacyjno-komunikacyjna, co najmniej w zakresie określonym przez minimalne wymagania ustawowe. Zgodnie z ustawą zapewnianie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami polega na stosowaniu przez podmioty publiczne uniwersalnego projektowania lub racjonalnych usprawnień w planowanej i prowadzonej przez siebie działalności, czyli także działalności w sferze kultury. Warto zauważyć, że zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 100, dalej: u.r.z.n.) dofinansowanie kultury dla osób niepełnosprawnych oraz dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych stanowi zadanie powiatów. Szczegółowe kwestie dotyczące trybu i zasad finansowania ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych tychże zadań reguluje rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 926). Z prawnego punktu widzenia istotne jest to, że ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych nie określa formy odmowy przyznania dofinansowania. W wyroku NSA z dnia 26 kwietnia 2018 r. (I GSK 303/18, LEX nr 2565264) stwierdzono, że tego rodzaju pismo jest decyzją administracyjną, zawiera bowiem rozstrzygnięcie skierowane do strony oznaczonej indywidualnie oraz jest podpisane przez właściwy podmiot, zawiera zatem „minimalne elementy kształtujące byt decyzji administracyjnej”. Za formą decyzji przemawia także fakt, iż rozstrzygnięcie to podejmowane jest na zasadzie uznania oraz przepisu art. 66 u.r.z.n., zgodnie z którym w sprawach nieuregulowanych jej przepisami stosuje się m.in. Kodeks postępowania administracyjnego. W ocenie Sądu przyjęcie odmiennego rozumienia skutkowałoby

tym, iż rozstrzygnięcie wniosku o udzielenie środków z Funduszu w ogóle nie podlegałoby kontroli sądowej, a w konsekwencji pozbawiłoby to wnioskodawcę konstytucyjnego prawa do sądu. W doktrynie odmienny pogląd w tejże proceduralnej kwestii zajął A. Ostapski (Ostapski 2019). Zdaniem tego autora działanie to jest „inną czynnością z zakresu administracji publicznej” dotyczącą uprawnienia wynikającego z przepisu prawa w rozumieniu art. 3 § 2 pkt 4 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r., poz. 1634).

3. OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI NARZĄDU WZROKU LUB SŁUCHU W PRZESTRZENI KULTURY

Obowiązujący system prawa przewiduje ułatwienia w dostępie do kultury, w szczególności do słowa pisanego, na rzecz osób z niepełnosprawnościami narządu wzroku. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2022 r., poz. 2393), odnosząc się do obsługi specjalnych grup użytkowników, stanowi o Centralnej Bibliotece Niewidomych, zapewniającej obsługę biblioteczną niewidomych oraz koordynującej działalność pokrewnych bibliotek i instytucji. Funkcję Centralnej Biblioteki Niewidomych pełni obecnie Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego (GBP i ZS), kontynuująca działalność Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych w zakresie gromadzenia, udostępniania i adaptacji księgozbioru dla potrzeb wskazanej grupy czytelników. Szczególne regulacje na rzecz osób z dysfunkcjami narządu wzroku przewidziano także na gruncie ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (Dz.U. z 2023 r., poz. 1640). W przepisie art. 26 ustawy określono katalog przesyłek² nadanych lub adresowanych do osób ociemniałych zwolnionych z opłat za usługi pocztowe. Wykaz bibliotek, organizacji osób niewidomych lub ociemniałych oraz organizacji, których celem statutowym jest działanie na rzecz osób niewidomych lub ociemniałych zwolnionych z opłat za usługi pocztowe określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 września 2013 r. (Dz.U. z 2022 r., poz. 1248). Na marginesie rozważań warto zauważyć, że Prawo pocztowe w art. 62 zobowiązuje także operatora wyznaczonego do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług

² W myśl definicji zawartej w art. 3 pkt 18 P.p. przez przesyłkę dla ociemniałych należy rozumieć przesyłkę z korespondencją lub druk o masie do 7000 g, w których informacja jest utrwalona pismem wypukłym lub na innym nośniku dostępnym do odczytu przez niewidomych lub ociemniałych, nadane w sposób umożliwiający sprawdzenie zawartości. Zwolnienie z opłaty za usługę pocztową ustalane jest według obowiązującego cennika usług powszechnych, dla przesyłki pocztowej niebędącej przesyłką najszybszej kategorii, tego samego rodzaju, tej samej masy lub innej cechy, od której jest uzależniona wysokość opłaty. Zwolnienie nie obejmuje opłaty za potwierdzenie odbioru przesyłki rejestrowanej.

powszechnych, m.in. poprzez likwidację barier architektonicznych. Ustawowe zwolnienie z opłat przesyłek dla ociemniałych nadawanych przez biblioteki lub inne, umieszczone w ministerialnym wykazie, instytucje ma istotne znaczenie z finansowego punktu widzenia. Rozwiązanie to przyczynia się do zapewniania, w szczególności przez biblioteki (oraz inne instytucje) jak najszerszego i równoprawnego dostępu osób niewidomych i ociemniałych do dóbr kultury. Ułatwienia przewidziane na gruncie przepisów ustawy o bibliotekach oraz w Prawie pocztowym są cenne, ale z uwagi na podstawowy charakter, nie gwarantują one osobom niewidomym i słabowidzącym pełnej dostępności do materiałów drukowanych.

Kluczowe znaczenie dla osób z niepełnosprawnością narządu wzroku miało przyjęcie przez Polskę tzw. Traktatu z Marrakeszu podpisanego 28 czerwca 2013 r. w sprawie ułatwienia dostępu do opublikowanych utworów drukowanych osobom niewidomym i słabowidzącym oraz osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznawanie się z drukiem. Przewidziano w nim ograniczenia lub wyjątki w zakresie prawa autorskiego na szczeblu krajowym na korzyść osób niewidomych, słabowidzących i osób z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznawanie się z drukiem. Traktat z Marrakeszu do polskiego prawa implementowała ustawa z 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o ochronie baz danych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2339). Z kolei wdrożenie Traktatu na poziomie unijnym związane było z przyjęciem rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1563 z dnia 13 września 2017 r. (Dz.U.UE.L.2017.242.1) oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1564 z dnia 13 września 2017 r. (Dz.U.UE.L.2017.242.6). Należy jednak zauważyć, że jednym z pierwszych unijnych aktów prawnych odnoszącym się do problematyki osób z niepełnosprawnościami narządu wzroku w przestrzeni kultury była tzw. dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z 10 marca 2010 r. (Dz.U.UE.L.2010.95.1; Czarny-Drożdżek 2014, 14, 260). W Polsce postanowienia wskazanej dyrektywy wdrożone zostały poprzez nowelizację ustawy o radiofonii i telewizji z dnia 25 marca 2011 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 85, poz. 459). Na jej mocy, do zadań publicznej radiofonii i telewizji włączono obowiązek zapewnienia dostępności programów lub ich części i innych usług dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, poprzez audiodeskrypcję, napisy dla niesłyszących oraz tłumaczenie na język migowy. Obowiązek zapewniania udogodnień dla osób niepełnosprawnych istotnie zmodyfikowała kolejna nowela z dnia 22 marca 2018 r. (Dz.U. z 2018 r., poz. 915). W obecnym stanie prawnym nadawcy programów telewizyjnych obowiązani są zapewnić właściwe udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami wzroku oraz osób z niepełnosprawnościami słuchu, tak aby co najmniej 50% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia. Nadawcy obowiązani są do informowania o terminie, czasie emisji i czasie trwania audycji zawierającej udogodnienia dla osób niepełnosprawnych

oraz rodzaju tych udogodnień. Nałożenie na nadawców – w ustawowo określonym zakresie – administracyjnoprawnych obowiązków zapewniania wskazanych ułażwien uznać należy za wyraz troski polskiego ustawodawcy o godność i dbałość o jakość życia osób z niepełnosprawnościami narządu wzroku i słuchu. Zwiększenie kwartalnego czasu nadawania programów w szczególnych formatach dostępności – z co najmniej 10% do co najmniej 50% – jest uzasadnione, oczekiwane i korzystne. Dzięki temu osoby cierpiące z powodu niepełnosprawności mogą w coraz szerszym zakresie korzystać z oferty programowej i tym samym nie czuć się wykluczonymi z bieżących spraw społecznych, politycznych i kulturalnych (zob. Karcz-Kaczmarek 2020, 224–229).

4. KSZTAŁTOWANIE POLITYKI CENOWEJ W SFERZE KULTURY

Istotne znaczenie dla upowszechniania i zapewnienia dostępu do kultury ma odpowiednie kształtowanie polityki cenowej w tej sferze. Polityka cenowa rozumiana może być jako ustalanie wysokości odpłatności (ustalanie poziomu cen) za bilety wstępu oraz ustalanie kategorii osób zwolnionych z opłat oraz kategorii osób, którym przysługują różnorodnie określone ulgi w odpłatności za bilety wstępu. Ustalając politykę cenową, organy zarządzające instytucjami kultury powinny brać pod uwagę szczególne kategorie odbiorców i określać zwolnienia i/lub ulgi w odpłatności za bilety wstępu m.in. na rzecz samych osób z niepełnosprawnościami, a także ich opiekunów prawnych lub faktycznych. Należy zauważyć, że ustawodawca uregulował kompleksowo kwestie odpłatności w odniesieniu do bibliotek oraz częściowo w odniesieniu do muzeów. W odniesieniu do pozostałych instytucji kultury całokształt kompetencji dotyczących ustalania odpłatności za korzystanie z oferty programowej należy do zakresu działania dyrektorów tychże instytucji kultury (ceny ustalone są w drodze zarządzeń dyrektorów instytucji kultury). Myślenie marketingowe powinno w tym zakresie uwzględniać konstytucyjny obowiązek upowszechniania i zapewnienia równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Zgodnie z ustawą z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 r., poz. 194; dalej: u.o.p.dz.k.) podstawą gospodarki finansowej instytucji kultury jest plan finansowy³ ustalony przez dyrektora, z zachowaniem wysokości dotacji organizatora. Określenie źródeł finansowania jest obligatoryjnym elementem statutu nadawanego instytucji przez jej organizatora. Zgodnie z art. 12 u.o.p.dz.k. organizator zapewnia instytucji kultury środki niezbędne do rozpoczęcia i prowadzenia działalności kulturalnej oraz do utrzymania obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona. Wynika z tego, że wpływy ze sprzedaży

³ Instytucja kultury sporządza plan finansowy zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2023 r., poz. 1270).

biletów nie rekompensują ogółu wydatków ponoszonych przez instytucję kultury i stanowią tylko część finansowych źródeł działalności tych jednostek. Z kolei korzystanie z oferty bibliotek publicznych jest bezpłatne, co gwarantuje powszechny i równy dostęp do księżnic i zgromadzonych w nich zasobów słowa pisanego. Regulacja ta podkreśla podstawowe znaczenie bibliotek dla rozwoju cywilizacyjnego i zachęcać ma do korzystania z usług bibliotecznych. Wstęp do muzeów jest – w odróżnieniu od dostępu do bibliotek – odpłatny, chyba że organizator danego muzeum postanowi inaczej. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r., poz. 358) stanowi, że w jednym dniu tygodnia wstęp na wystawy stałe muzeów jest nieodpłatny. Ustalanie wysokości opłaty za wstęp do muzeum należy do dyrektora danej jednostki. Dyrektor podaje do publicznej wiadomości, w sposób zwyczajowo przyjęty, wysokość opłat za wstęp do muzeum oraz dzień, w którym wstęp do muzeum jest nieodpłatny. W myśl art. 10 ust. 3 u.m. dyrektor muzeum (zarówno samorządowego, jak i państwowego) może zwolnić z opłat za wstęp. Postanowienie to umożliwia zatem prowadzenie względnie samodzielnej polityki cenowej, ukierunkowanej na zaspokajanie potrzeb kulturalnych osób znajdujących się w szczególnej sytuacji życiowej. Przepis art. 10 ust. 3 *in fine* stanowi podstawę prawną ustanawiania przez dyrektora zwolnień fakultatywnych (uznaniowych), które mogą mieć charakter indywidualny i dotyczyć konkretnych osób (lub grupy osób) bądź charakter generalny, odnoszący się np. do członków konkretnej organizacji (Gwoździewicz-Matan 2021, 245). Zagadnienia stosowania ulg i zwolnień z opłat za wstęp do muzeów stanowiły kilkakrotnie już przedmiot orzekania TSUE. Analiza orzecznictwa Trybunału wskazuje, iż ulgi i zwolnienia powinny mieć równe zastosowanie do wszystkich obywateli UE: „Dyskryminacja w stosunku do wstępu do muzeów może mieć wpływ na warunki, na jakich świadczone są usługi, włącznie z ich ceną, i może zatem mieć wpływ na decyzję niektórych osób o odwiedzeniu tego kraju” (wyrok TS z dnia 15 marca 1994 r., C-45/93, LEX nr 122074; wyrok TS z dnia 16 stycznia 2003 r., C-388/01, LEX nr 145811. Zob. Gwoździewicz-Matan 2021, 245–246). Odmienna praktyka stanowiłaby naruszenie art. 18 (zakaz dyskryminacji) i 56 (zakaz ograniczania swobody świadczenia usług) TFUE (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2). Katalog podmiotów, którym przysługuje ulga w opłacie za wstęp do polskich muzeów państwowych określony został w art. 10 ust. 3a u.m. Ulga ta przysługuje m.in. osobom niepełnosprawnym wraz z opiekunami, będącym obywatelami państw członkowskich UE, Konfederacji Szwajcarskiej oraz państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym (art. 10 ust. 3a pkt 7). Warto zauważyć, że ustawodawca nie precyzuje wysokości ulgi, co oznacza, że należy to do kompetencji dyrektora muzeum. Poza tym ustawodawca posłużył się pojęciem „osoba niepełnosprawna”, abstrahując od rodzaju schorzeń oraz stopnia i trwałości niepełnosprawności.

5. KONKLUZJE

Podsumowując, należy stwierdzić, że szczególne rozwiązania w sferze kultury przewidziane na rzecz osób z niepełnosprawnościami obejmują m.in. likwidację barier architektonicznych, kształtowanie przyjaznej polityki cenowej oraz zwiększanie kwartalnego czasu nadawania programów audiowizualnych w formatach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami narządu wzroku oraz słuchu. Regulacje te stanowią realizację krajowych i międzynarodowych zobowiązań, ale przede wszystkim powinny być traktowane jako wyraz troski o godność, życie i zdrowie człowieka. Niestety, jak wskazują wyniki kontroli NIK, problem dostosowania instytucji kultury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, osób starszych i rodzin z małymi dziećmi jest nadal aktualny (NIK 2018, 27 i n.). Wynika to przede wszystkim z braku wystarczających środków finansowych oraz z faktu, że siedziby instytucji kultury często usytuowane są w obiektach o charakterze zabytkowym, co ogranicza (często wręcz wyklucza) zakres ewentualnych prac przystosowawczych. Działania podejmowane w sferze kultury powinny szanować tożsamość osób z niepełnosprawnościami zarówno jako odbiorców, jak i twórców kultury. Dotyczy to organizowania takich dedykowanych przedsięwzięć kulturalnych jak: festiwale, warsztaty, wystawy czy promocja osiągnięć artystycznych osób z niepełnosprawnościami. Podzielić należy pogląd TK (wyrok z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK z 2001 r., nr 3, poz. 54), zgodnie z którym przesłanką poszanowania godności człowieka jest m.in. stworzenie każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturowym i cywilizacyjnym. W podobnym duchu wypowiedział się A. Zieliński (RPO III kadencji), stwierdzając, że państwo musi troszczyć się o zapewnienie obywatelom odpowiednich warunków życia zaspokajających potrzeby ludzkie, nie tylko o charakterze materialnym, ale także potrzeby wyższego rzędu, w szczególności dostęp do kultury i udział w życiu społecznym (za Duniewska 2021, 163). Zróżnicowane, pod względem charakteru prawnego i przedmiotu, ułatwienia przewidziane w obowiązującym systemie prawnym stanowią wyraz troski władz publicznych o godności, zdrowie i jakość życia wszystkich członków społeczności.

BIBLIOGRAFIA

- Czarny-Drożdziejko, Elżbieta. 2014. *Ustawa o radiofonii i telewizji. Komentarz*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Duniewska, Zofia. 2021. „Zasada ochrony godności człowieka”. W *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*. Red. Zofia Duniewska, Barbara Jaworska-Dębska, Ewa Olejniczak-Szałowska, Małgorzata Stahl. Wyd. 8. 155–169. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Gwoździewicz-Matan, Paulina. 2021. „Komentarz do art. 10”. W *Ustawa o muzeach. Komentarz*. Red. Ziemowit Cieślak, Iwona Gredka-Ligarska, Irena Lipowicz, Andrzej Matan, Stanisław Waltoś, Kamil Zeidler, Paulina Gwoździewicz-Matan. 238–246. Warszawa: Wolters Kluwer.

- Karcz-Kaczmarek, Maria. 2020. „Kultura bez barier – problematyka prawna ułatwień na rzecz osób z niepełnosprawnościami narządu wzroku i słuchu”. W *Aksjologiczne i prawne aspekty niepełnosprawności*. Red. Drabarz. 215–235. Białystok: Temida.
- Młynarska-Sobaczewska, Anna. 2018. *Prawo do kultury*. Warszawa: Scholar.
- NIK. 2018. *Działalność samorządowych instytucji kultury. Informacja o wynikach kontroli*. Warszawa, KNO.430.012.2018, Nr ewid. 151/2018/P18022/KNO. <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/18/022/KNO/> (dostęp: 10.04.2023).
- Noizz. 2021. *Wizyta w galerii sztuki i muzeum na receptę. To sposób na walkę ze stresem związanym z pandemią*. <https://noizz.pl/lifestyle/wizyta-w-galerii-sztuki-i-muzeum-na-recepte/7eyg8rj> (dostęp: 12.04.2023).
- Ostapski, Adam. 2019. „Głosa do wyroku NSA z dnia 26 kwietnia 2018 r. I GSK 303/18”. *Samorząd Terytorialny* 7–8: 186–192.
- Roszevska, Katarzyna. 2021. „Komentarz do art. 1”. W *Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Komentarz*. Red. Radosław Mędrzycki, Mariusz Szyrski, Aleksander Waszkielewicz, Marek Wysocki, Jacek Zadrozny, Katarzyna Roszevska. LEX/el. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587869950/667390/roszevska-katarzyna-red-ustawa-o-zapewnianiu-dostepnosci-osobom-ze-szczegolnymi-potrzebami-komentarz?cm=RELATIONS> (dostęp: 8.09.2023).
- Stachyra, Krzysztof. 2022. *Muzykoterapia – komentarz ekspercki*. <https://www.umcs.pl/pl/komentarze-ekspertki,22097,muzykoterapia-komentarz-ekspertki,113129.chtm> (dostęp: 10.02.2023).
- Szeląg, Marcin. 2019. *Muzeum na receptę*. <https://epale.ec.europa.eu/ro/node/101044> (dostęp: 10.02.2023).

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 r., poz. 194).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r., poz. 358).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2022 r., poz. 2393).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 100).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r., poz. 1634).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2023 r., poz. 1270).
- Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (Dz.U. z 2023 r., poz. 1640).
- Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o ochronie baz danych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2339).
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. z 2022 r., poz. 2240).
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r. http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf (dostęp: 10.04.2023).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1563 z dnia 13 września 2017 r. w sprawie transgranicznej wymiany między Unią a państwami trzecimi kopii w dostępnych formatach określonych utworów i innych przedmiotów chronionych prawem autorskim i prawami pokrewnymi z korzyścią dla osób niewidomych, osób słabowidzących lub osób z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznanie się z drukiem (Dz.U.U.E.L.2017.242.1).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (Dz.U.U.E.L.2010.95.1).

Orzecznictwo

Wyrok TSUE z dnia 15 marca 1994 r., C-45/93, LEX nr 122074.

Wyrok TSUE z dnia 16 stycznia 2003 r., C-388/01, LEX nr 145811.

Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK z 2001 r., nr 3, poz. 54.

Wyrok NSA z dnia 26 kwietnia 2018 r., I GSK 303/18, LEX nr 2565264.